

Deeltijdarbeid vergroot arbeidsmarktparticipatie

Bevordering van deeltijdarbeid draagt bij aan een betere benutting van het arbeidspotentieel, verbreedt het draagvlak voor de financiering van de sociale-zekerheidsuitgaven en vermindert tegelijkertijd het aantal uitkeringen.

In alle geïndustrialiseerde landen, vooral in Europa, is sprake van vergrijzing en ontgroening van de bevolking. De Europese landen zullen worden geconfronteerd met een situatie die zich niet eerder voordeed: het aantal personen dat de arbeidsmarkt verlaat zal groter zijn dan het aantal toetreders. Onder invloed van de demografische ontwikkeling nemen de sociale uitgaven toe, terwijl de beroepsbevolking slechts langzaam groeit of in absolute aantallen afneemt. Dit heeft uiteraard een aantal belangrijke economische gevolgen. De uitgaven voor sociale zekerheid worden in belangrijke mate gefinancierd uit algemene middelen en uit premies betaald door de werkzame bevolking. De collectieve lasten zullen toenemen. Via afwenteling leidt dit tot hogere lonen, wat ten koste gaat van de concurrentiepositie van het bedrijfsleven, waardoor de werkgelegenheid wordt aangetast. De problemen als gevolg van de verouderende bevolking zullen nog verergeren bij verminderde economische groei.

Dit artikel gaat in op de mate waarin deeltijdarbeid kan bijdragen aan een verhoging van de algemene arbeidsmarktparticipatie en aan een verhoging van de produktiviteit van de werkzame beroepsbevolking.

Jongeren

Er zijn aanzienlijke verschillen tussen landen in de mate waarin jongeren op de arbeidsmarkt participeren. Onder studenten in de tienerleeftijd bedragen deze participatievoeten meer dan 35% in Australië, Canada, de Verenigde Staten en binnen Europa in Denemarken en het Verenigd Koninkrijk. In de rest van Europa is de participatiegraad veel lager, variërend van rond 1% in België, Frankrijk, Italië en Luxemburg tot rond 10% in Finland en Nederland. Voor jongeren vormt deeltijdarbeid een relatief gemakkelijke manier om

toegang te krijgen tot de arbeidsmarkt. Bovendien biedt het de mogelijkheid betaalde arbeid te combineren met onderwijs. Dit kan deels de relatief hoge participatievoeten van jongeren in deze landen verklaren. Een belangrijke verklaring voor de verschillen in arbeidsmarktparticipatievoeten van jongeren tussen landen is de mate waarin banen, met name in de dienstensector, als deeltijdarbeid gestructureerd zijn en beschikbaar worden gesteld aan jongeren die onderwijs volgen. Er bestaat een duidelijk positief verband tussen het niveau van de verhouding werkgelegenheid-bevolking onder jongeren die onderwijs volgen en het aandeel dat in deeltijd werkzaam is¹. Geleidelijke intreding kan het werkzame leven dus verlengen.

Vrouwen

Er is een aanzienlijk groeipotentieel voor de vrouwelijke beroepsbevolking indien de huidige participatiegraad in Zweden eveneens in andere Europese landen kan worden bereikt. Zweden heeft de hoogste arbeidsmarktparticipatievoet (83,7% in 1990) van de belangrijkste industriële landen. Bovendien is de participatiegraad van vrouwen (81,5% in 1990) zeer hoog. Het Zweedse succes in het bereiken van volledige werkgelegenheid en een hoog niveau van arbeidsmarktparticipatie is in belangrijke mate het gevolg van het gevoerde actieve arbeidsmarktbeleid². Ook de Zweedse belastingstructuur bevordert de zeer hoge (deeltijd-)participatiegraad van vrouwen. Andere voorzieningen, zoals (deeltijd-)ouderschapsverlof en kinderopvang dragen eveneens bij aan de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen. Het recht van werknemers op betaald deeltijdouderschapsverlof is deels de reden waardoor deeltijdarbeid als een 'normaal' verschijnsel wordt beschouwd in alle soorten banen.

Onderzoek in West-Duitsland en Nederland toont aan dat een aanzienlijk deel (60%) van de deeltijdwerknemers de beroepsbevolking zou moeten verlaten indien de mogelijkheden tot deeltijdarbeid niet meer aanwezig zouden zijn³. Ander onderzoek laat een nauwe relatie zien tussen de algemene participatievoet van vrouwen en de ontwikkeling van de deeltijdwerkgelegenheid. De Spearman rangordercorrelatiecoëfficiënt tussen deze twee variabelen voor dertien OESO-landen in 1979 bedroeg 0,88; een waarde die significant is⁴. Geconcludeerd kan worden dat deeltijdarbeid heeft bijgedragen aan de toename van de arbeidsmarktparticipatie en de verhouding werkgelegenheid-bevolking van vrouwen.

Oudere werknemers

Geleidelijke uittreding uit het arbeidsproces kan als instrument dienen om het arbeidzame leven te verlengen. De ervaring in Europa toont aan dat deeltijd-vut ontslagen kon voorkómen en deels de volledige vut-uitkering vervangt. Naast de vrijwillige vervroegde uittreding is eveneens arbeidsongeschiktheid een van de oorzaken voor het vroegtijdig verlaten van de arbeidsmarkt. Onder invloed van de vergrijzing van de beroepsbevolking zal het aantal gehandicapte werknemers in Europa toenemen. Deeltijdarbeid kan een positieve bijdrage leveren aan de (re-)integratie van gehandicapte werknemers in het reguliere arbeidsproces. Ook kan deeltijdarbeid preventief werken. Geleidelijke uittreding reduceert de de kans op overbelasting van oudere werknemers. Onderzoek in Europa toont inderdaad aan dat geleidelijke uittreding het ziekteverzuim en het aantal volledige arbeidsongeschiktheidsuitkeringen vermindert⁵. Recente berekeningen voor Nederland tonen aan dat de vermindering van het WAO-risico door deeltijd-vut fors kan zijn⁶. De

1. OESO, *Employment outlook*, Parijs, 1988 en 1991.

2. L. Delsen en T. van Veen, The Swedish model relevant for other European countries?, *British Journal of Industrial Relations*, maart 1992.

3. L. Delsen, *Deeltijdarbeid: mythe en realiteit*, Presses Interuniversitaires Européennes, Maastricht, 1986.

4. OESO, *Employment outlook*, Parijs, 1983, blz. 48.

5. Zie L. Delsen, *Deeltijd-vut in Europa*, OSA Werkdocument 60, Den Haag, 1989.

6. L.J.M. Aarts en P.R. de Jong, Preventie van arbeidsongeschiktheid, *ESB*, 8 mei 1991, blz. 472-476.

arbeidsmarktparticipatie en de verhouding werkgelegenheid-bevolking van ouderen kan hierdoor worden vergroot. Bovendien zal het aantal uitkeringen dalen. Het hoge aandeel van deeltijdarbeid onder ouderen, met name onder mensen van 65 jaar en ouder⁷, illustreert dat deeltijdarbeid in een duidelijke behoefte voorziet en hen de mogelijkheid biedt deel te blijven uitmaken van de actieve beroepsbevolking. Ook dit lijkt te wijzen in de richting van een positieve relatie tussen deeltijdarbeid en de arbeidsmarktparticipatievoeten van oudere werknemers.

Totaalbeeld

Deeltijdarbeid wordt vaak exclusief in verband gebracht met vrouwen. Hierdoor wordt ervan uitgegaan dat bevordering van deeltijdarbeid alleen een positief effect op de arbeidsmarktparticipatiegraad van vrouwen zal hebben. In tabel 1 is een aantal berekeningen weergegeven die het verband tussen de aandelen van de deeltijdwerknemers in de totale werkgelegenheid en de arbeidsmarktparticipatiegraden testen aan de hand van data van 21 OESO-landen⁸. Op basis van deze berekeningen kan een aantal belangrijke conclusies getrokken worden. In de eerste plaats, zoals verwacht, dat meer deeltijdarbeid onder vrouwen de arbeidsmarktparticipatiegraad van vrouwen bevordert. In de tweede plaats bevordert een hoger aandeel van in deeltijd werkende mannen de arbeidsmarktparticipatiegraad van mannen. Dus er is een significant positief verband tussen het aandeel van deeltijdarbeid in het totale aantal werkzame personen en de algemene arbeidsmarktparticipatiegraad. Ten derde is de coëfficiënt voor mannen aanzienlijk hoger dan voor vrouwen, hetgeen betekent dat de bevordering van deeltijdarbeid een sterker effect zal hebben op de arbeidsmarktparticipatiegraad van mannen dan van vrouwen. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de bevordering van deeltijdarbeid tot een hogere totale arbeidsmarktparticipatiegraad leidt.

Productiviteit

Diverse casus-studies en enquêtes tonen aan dat de productiviteit en het uurrendement van deeltijdwerknemers minstens gelijk zijn aan en vaak duidelijk hoger liggen dan die van de voltijdwerknemers. De invloed van deeltijdarbeid op de productiviteit is afhankelijk van de

vorm van de deeltijdbaan. De produktiviteitswinst is het hoogst wanneer de deeltijdwerknemers minder uren per dag werken. De oorzaak hiervan is dat het uurrendement in de loop van de werkdag een licht dalende tendens vertoont. Door deeltijdarbeid kunnen de minder productieve uren worden omzeild. Voor deeltijdarbeid in de vorm van minder dagen per week werken is de positieve invloed op de productiviteit geringer.

Behalve dit directe effect van deeltijdarbeid op de productiviteit, is deeltijdarbeid eveneens indirect van invloed op de productiviteit. Een van de belangrijkste voordelen van deeltijdarbeid voor de werkgever is de toename van de flexibiliteit van de organisatie. Deeltijdarbeid biedt de mogelijkheid de omvang van het personeelsbestand af te stemmen op de hoeveelheid werk. Hierdoor kan leegloop en overwerk worden voorkomen. Voor bedrijven in de commerciële en dienstverlenende sector met dagelijkse of wekelijkse pieken in de activiteit is deeltijdarbeid vaak de enige mogelijkheid of de meest logische oplossing om te voorzien in tijdelijke tekorten aan personeel. Deeltijdarbeid kan eveneens bijdragen aan een beter en langer gebruik van de produktiemiddelen (optimale bezetting) van een onderneming door te voorzien in additionele uren, bij voorbeeld door middel van een extra ploeg (mini-shift). Hierdoor kan de efficiëntie van een organisatie worden vergroot en daarmee ook de productiviteit in het algemeen. De toename van de productiviteit als gevolg van deeltijdarbeid, genoemd in de literatuur, varieert van 1% tot 25%⁹. De ervaring met geleidelijke uittreding in Europa toont aan dat oudere werknemers productiever zijn wanneer zij in deeltijd werken¹⁰.

Conclusies

Vaak wordt er van uitgegaan dat deeltijdarbeid de omvang van het aantal gewerkte uren vermindert, en dat dus het effectieve arbeidsaanbod afneemt. Echter, het kan zeer wel zo zijn dat een uitbreiding van het volume van deeltijdarbeid een werknemer de materiële voorwaarden biedt om te participeren in het arbeidsproces en/of meer jaren (langer) te werken. In dat geval zal de invloed van deeltijdarbeid op het arbeidsaanbod positief zijn. Op basis van het voorgaande kan worden geconcludeerd dat deeltijdarbeid bijdraagt aan de stijging van de arbeidsmarktparticipa-

Tabel 1. Verband tussen aandeel deeltijdarbeid en arbeidsmarktparticipatievoet in 1990 (1989)(1988)

	Aandeel van deeltijdwerknemers	Constante	R ²
Vrouwen	0,41 (2,3)	47,06 (8,5)	0,22
Mannen	0,68 (2,2)	78,28 (36,6)	0,19
Totaal	0,54 (3,1)	62,66 (21,5)	0,34

t-waarden tussen haakjes.

tiegraden van bepaalde groepen, met name de schoolgaande jeugd, (gehuwde) vrouwen met afhankelijkke kinderen, arbeidsongeschikten en oudere werknemers.

Een tweede conclusie is dat deeltijdarbeid eveneens een positieve invloed heeft op de verhouding werkgelegenheid-bevolking van deze groepen, en dus op de benutting van het beschikbare arbeidspotentieel. Deeltijdarbeid vermindert de (verborgen) werkloosheid, het ziekteverzuim, het aantal vutters evenals het aantal volledige arbeidsongeschiktheidsuitkeringen en biedt veel ouderen de mogelijkheid na hun 65ste levensjaar te blijven werken. Berekeningen tonen bovendien aan dat deeltijdarbeid niet alleen tot een hogere arbeidsmarktparticipatie van vrouwen, maar ook – en zelfs in sterkere mate – tot een hogere arbeidsmarktparticipatie van mannen leidt en dus tot een hogere totale arbeidsmarktparticipatiegraad.

Een vierde conclusie die kan worden getrokken is dat deeltijdarbeid een positief effect heeft op de productiviteit van de werkzame beroepsbevolking.

Bevordering van deeltijdarbeid draagt dus bij aan een betere benutting van het arbeidspotentieel in een land, verbreedt het draagvlak voor de financiering van de sociale zekerheidsuitgaven en vermindert tegelijkertijd het aantal uitkeringen.

Lei Delsen

De auteur is verbonden aan de vakgroep Toegepaste Economie van de Katholieke Universiteit Nijmegen.

7. Zie OESO, *Employment outlook*, Parijs, 1988.

8. Bron: OESO, *Employment outlook*, Parijs, 1991.

9. L. Delsen, op.cit., 1986, blz. 91-93.

10. L. Delsen, op.cit., 1989.